

En Porsche, en gruppe forskere og fremtiden til svalbardsamfunnet

»Professor Jørgen Berge (UiT og Unis)

De fleste av oss har et forhold til bilmerket Porsche – en sportsbil designet for fart. Litt som en gepard. Den har, som vi biologer sier når vi snakker om levende organismer, adaptasjoner som gjør den i stand til å løpe fort. Men en Porsche har også en bremsepedal som gjør at den kan redusere farten ved behov. En fører av en Porsche er ikke tvunget til å rase gjennom gatene i en hysterisk fart, men kan tilpasse eller akklimatisere farten etter behov. Det samme kan en Gepard. Selv om den har evolusjonære adaptasjoner som gjør den i stand til å løpe fort, kan den også akklimatisere farten sin ved behov. På norsk bruker vi disse tre begrepene (tilpasninger, akklimatisering og adaptasjoner) litt om hverandre uten hensyn til tidsperspektivet – strengt tatt er adaptasjoner tilpasninger som skjer på evolusjonær tidsskala, mens akklimatisering er raske tilpasninger til det omkringliggende miljøet, ofte i løpet av sekunder. Hva har dette med svalbardsamfunnet å gjøre?

Forskningsfartøyet «Helmer Hanssen» har i disse dager vært ute på et Outreach-tokt arrangert av UiT, Unis og Havforskningsinstituttet. Temaet for årets tokt er «Forskningens rolle i et fremtidig svalbardsamfunn». Med representanter fra de tre forskningsinstitusjonene og med inviterte gjester fra Longyearbyen lokalstyre, lokalt og regionalt næringsliv, forvaltning og samfunnsaktører har vi gjennom en uke besøkt forskningsstasjoner (Ny-Ålesund, Hornsund og Longyearbyen), gruvebyer (Barentsburg, Pyramiden, Svea) og gamle viktige historiske plasser langs vestkysten. Hele tiden med temaet for toktet i bakhodet.

Debatten har til tider vært intens, med blant annet lokalstyreleder Arild Olsen som fremhever at «svalbardsamfunnet har alltid vært flinke til omstilling, en egenskap som vil hjelpe Longyearbyen gjennom de vanskelige tidene vi står ovenfor». Men hva legger han

egentlig i ordet «omstilling» – adaptasjon eller akklimatisering? Det er sikkert riktig at svalbardsamfunnet til alle tider har vært tilpassningsdyktig – tenk bare på hvor raskt det ble etablert utvinning av marmor på Blomstrand, kullgruver på mange forskjellige plasser på øygruppa og fiskemottaki Ny-Ålesund. For å nevne noen. Men er svalbardsamfunnet klart for de mer langsiktige adaptasjonene, med andre ord de endringene som må til over lang tid for å endre livsgrunnlaget til lokalsamfunnet?

Faktum er vel at ikke bare Svalbard, men samfunnet vårt generelt er lite innstilt på forandring. Når jeg foreleser om klimaendringer og våre holdninger til forandring, bruker jeg ofte verdens mest-salgende singel som et utgangspunkt – White Christmas av Bing Crosby: «I'm dreaming of a white Christmas. Just like the ones I used to know». Sangen er fra 1950-tallet og henspiller på en relativ kald periode der vintrene var kalde og jula hvit. Uten å ta hensyn til det faktum at dette kanskje ikke var en særlig stabil eller vedvarende kald periode. Derimot viser teksten et generelt trekk hos oss mennesker, i alle fall i den vestlige verden, der vi som regel tenker på verden som stabil i vår levetid. Jeg tenkte mye på dette når jeg i desember var på ferie på Grand Canaria og kjørte bil oppe i fjellene – hva annet enn troen på en uforanderlig verden kan ligge til grunn for de som bygde sine hus midt mellom kjempestore stein som en gang har rullet ned fjellsiden (Foto 1)? Nå har vi riktignok sett og hørt masse om «Mannen som aldri ser ut til å falle» det siste året, men han representerer uansett noe foranderlig i verden – han vil falle en dag, om han vil eller ikke!

Den skotsk-amerikanske naturalisten og miljøfilosofen John Muir var drivkraften bak etablering av naturreservat på vestkysten av Nord-Amerika på 1800-tallet. Han så hvordan en rask utvikling av byer og industrialisering endret landskap og natur, og søkte derfor å bevare uberørte områder. Blant annet de store og ettertraktede redwood skogene.

ARTIKKELFORFATTEREN: Jørgen Berge.
FOTO: KARINE NIGAR AARSKOG (UIT)

Gjennom sitt arbeid for bevaring av villmark, ble Muir en av opphavsmennene til dagens forvaltnings- og vernepolitikk. Vi oppretter nasjonalparker for å bevare et miljø, en art eller en biotop. På den ene siden er dette selvsagt en flott ting – vi sørger for å bevare unik natur for kommende generasjoner. Men samtidig kan vi spørre oss om vi ikke står i fare for å bevare en anakronisme – en tilstand, art eller samfunn frosset fast i tid mens verden ellers er i forandring, og som dermed er i utakt med sine omgivelser. For å ta et eksempel som de fleste av oss på Svalbard kan relatere seg til – hva vet vi egentlig om hvordan hvalfangsten på Svalbard har påvirket økosystemet i ettertid? Når de store hvalene i praksis ble utryddet fra våre havområder i løpet av en relativt kort tidsperiode mot midten av 1700-tallet, medførte dette en eksplosjon i populasjonsstørrelsen hos de sjøfuglene som jakter på nøyaktig den samme maten? Hva har dette å si for dagens forvaltning av sjøfugl på Svalbard?

Vi kan i alle fall med fordel stille oss noen spørsmål rundt hva vi egentlig bevarer – en stabil og naturlig tilstand som ellers ville bli skjøvet ut av sin evige likevekt eller ideen om en hvit jul – «just like the ones I used to know»? Analogien til svalbardsamfunnet og måten vi tenker på fremtiden er i mine øyne også åpenbar – det snakkes mye om å bevare eller opprettholde aktivitet. «Hvem skal ta over når kullet forsvinner» er et ofte stilt spørsmål. Den siste Svalbardmeldingen var vel ikke akkurat fylt til randen av svar på dette,

KREVER TRO: Å bygge sitt hjem midt blant disse kjempestore steinene krever en grunnleggende tro på at verden er stabil, til tross for de åpenbare bevisene på at stein store som hus en gang i tiden har kommet trillende ned denne skrånningen.

FOTO: J. NAHRGANG

og sannsynligvis finnes det ingen enkle svar. Kanskje må vi tenke helt nytt for å tilpasse oss endringer over generasjoner, ikke bare litt nytt for å tilpasse oss endringer i morgen?

Er svalbardsamfunnet en Gepard som ikke bare kan justere farten etter behov på kort sikt, men som også kan løpe fort. Med andre ord oppvise adaptasjoner som vil ha betydning på lang sikt? Eller er svalbardsamfunnet litt mer som de gamle tuftene i Smeerenburg og Virgohamna som desperat klamrer seg fast og som nekter å forsvinne, til tross for at folkene, hvalene og ballongferdene for lengst er borte? Jeg er redd for at svaret på dette er at svalbardsamfunnet, på liklinje med resten av den vestlige verden egentlig ikke er klar for de langsiktige endringene. Dersom vi skal bli det, må i alle fall ett premiss ligge til grunn – vi må erkjenne at fremtiden kan se veldig annerledes ut enn fortiden. De løsningene og adaptasjonene som en gang fungerte, vil ikke nødvendigvis være de som bringer oss trygt inn i fremtiden. Forskning og turisme er to næringer som begge har blitt viktige bærebjelker i svalbardsamfunnet. Skal disse kunne utvikle seg til å bli de langsiktige løsningene mange håper på, må svalbardsamfunnet ikke bare være tilpasningsdyktig, men også adaptasjonsdyktig!

PÅ TOKT: Her er deltakere fra årets Oputreach tokt på besøk i Hyttevika i Hornsund.

FOTO: KARINE NIGAR AARSKOG (UIT)